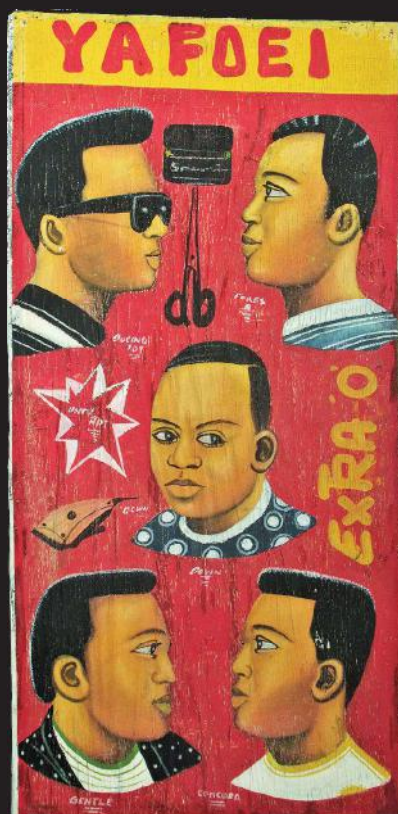

Mijn collectie West-Afrikaanse kappersborden

Handgeschilderde reclameborden vormen een vrolijke noot in de Afrikaanse steden. Misschien ooit ontstaan uit het gebruik op het platteland om huizen en omheiningen te beschilderen, zijn ze tot een moderne kunstuiting uitgegroeid.

In de stedelijke omgeving zijn muurschilderingen vooral bedoeld als reclame. De stap van muurschildering naar reclamebord is klein.

Van linksboven met de klok mee:

Zaire, Kinshsa, Matété, Luzan (Luzolo wa Luzolo), triplex 62 x 52 cm, gedateerd 1982

Ghana, Kumasi, Unity Art, triplex 58 x 116 cm, circa 2010

Ghana, Kumasi, City Boys Art Works, sandwich panel, triplex 60 x 60 cm, circa 2000

Van alle soorten reclameborden zijn het vooral de kappersborden die mijn aandacht vasthouden

Mijn eerste kappersbord kocht ik op de markt van Bouaké (Ivoorkust) in 1980. Al een paar jaar keek ik met stijgende belangstelling naar de handgeschilderde reclameborden in de stad. Vooral de kappersborden vond ik prachtig. Graag wilde ik er eentje toevoegen aan mijn groeiende verzameling Afrikaanse objecten en volkskunst. Op de markt van Bouaké was een apart straatje met handelaren in etnografica, antiek, souvenirs, namaak en rommeltjes. Ik kwam daar geregeld. Als je er de tijd voor nam en van belangstelling blijk gaf, kwamen uiteindelijk ook de betere etnografische voorwerpen tevoorschijn. Eén van mijn favoriete handelaren was Moussa Kailou. Hij kon leuk vertellen en hield mooie bronsjes en goudgewichten voor mij achter in zijn schatkist.

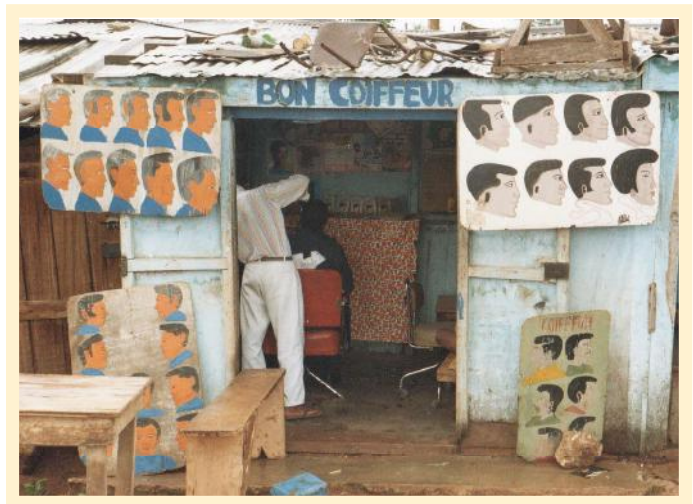
Een nieuw bord betalen

Ik vertelde Moussa van mijn interesse voor een reclamebord dat hing bij een kappersstalletje een paar straatjes verder op de markt. Hij vond het maar vreemd; wat moest ik nou met zo'n bord? Maar op mijn aandringen ging hij er toch achteraan. Dan moest ik intussen maar even over zijn handelswaar waken. Een half uur later kwam hij terug met de vraag of ik bereid was de kosten van een nieuw bord te betalen. Dat was zes koppen à 200 cfa en 600 cfa voor een plaatje triplex van 40 x 120 cm; tezamen 1.800 cfa (toen ± 18 gulden). Een kwartier later liep ik met het bord onder de arm naar de taxistandplaats.

Ongeveer tezelfdertijd (1979) werden op de Berliner Festspiele enkele reclameborden getoond uit de collectie van Ulli Beier en gaf het artikel van Langsfeld een beschrijving van de ontstaansgeschiedenis van de reclamekunst aan de hand van enkele borden uit Nigeria, Opper Volta, Ghana en Togo. Een deel van deze tentoonstelling werd een jaar later in het Tropenmuseum

te Amsterdam opnieuw getoond.

Een paar jaar later en enkele kappersborden uit Zaïre verder, ontdekte ik dat ik niet de enige was die belangstelling had voor de Afrikaanse stedelijke reclamekunst. De publicatie van een eerste fotoboek van de hand van Jean-Marie Lerat, *Chez bonne idée* (1986) getuigt van de ontwakende aandacht voor deze volstrekt nieuwe vorm van Afrikaanse kunst. In 1992 volgt van dezelfde auteur *Ici bon coiffeur*. Beide boeken met

foto's van Lerat tonen een verzameling van reclameschilderingen in de snel groeiende stedelijke agglomeraties in West-Afrika.

Muurschilderingen

Het gaat in het eerste boek over muurschilderingen en borden aangetroffen bij eethuisjes, bars en dancings, kleermakers en horlogemakers, fotografen en autoschadeherstellers, kappers en genezers. Het tweede boek bevat uitsluitend foto's van kappersborden.

Van muurschilderingen zou nog beargumenteed kunnen worden dat ze een rurale oorsprong hebben. In de dorpen van alle West-Afrikaanse landen vinden we nog steeds muurschilderingen op huizen en erf-afscheidingen. Dergelijke schilderingen hebben niet alleen een decoratieve functie, maar zijn vaak vertellend, symbolisch of

magisch. Vaak zijn ze aangebracht door de vrouwen van de familie. Altijd zijn ze geschilderd met verf en klei van natuurlijke oorsprong.

De muurschilderingen die we nu aantreffen in de steden hebben natuurlijk ook een decoratieve functie, maar het zijn toch vooral uitingen van reclame met een eenduidige boodschap: "Hier moet je zijn voor X". X staat voor: lekker eten, bier en muziek; brood, verse vis, vlees en kip; reparatie van auto's, televisies, horloges en telefoons; foto's en trouwreportages; enzovoort, enzovoort. Vaak zijn de schilderingen ook voorzien van eenvoudige opschriften. Al deze reclameschilderingen worden gemaakt door mannen. Mij is geen enkel voorbeeld bekend van een vrouwelijke reclameschilder. Zij gebruiken synthetische verf, latex en industriële lakverven.

Schilderingen op borden

De schilderingen op mobiele of vastgespijkerde borden zijn waarschijnlijk wat later ontstaan. Het basismateriaal, het bord, is in eerste instantie het hardboard dat in afmetingen van 61 x 122 cm uit Europa (Zweden) werd geïmporteerd en na 1960 ook ter plekke werd gefabriceerd. Het staat in West-Afrika bekend als *Isorel*. In de jaren '70 komt ook het triplex beschikbaar in afmetingen van 122 x 244 cm. Het gebruikte *Isorel* en triplex zijn van zeer matige kwaliteit en zijn slecht bestand tegen het warme en vaak vochtige klimaat. De voortdurende expositie aan zon en regen, en in veel gevallen het telkens verplaatsen van de borden, maakt dat ze snel beschadigd raken en uit

elkaar vallen. Een enkele keer komen we borden tegen die zijn geschilderd op blok of multiplex dat van sloop afkomstig is.

De kappersborden

Van alle soorten reclameborden zijn het vooral de kappersborden die onze aandacht vasthouden.

Veel van deze borden vervullen naast de eenvoudige reclameboodschap ook nog de functie van catalogus van keuzemogelijkheden. Dat geldt voor de borden van mannenkappers, maar nog meer voor de borden van de dameskapsters. De Togolese borden voor kapsters tonen soms tientallen ingewikkelde kapsels en vlechtwerkjes aan de hand waarvan de dames hun wensen kunnen toelichten. Alle kapsels hebben namen. De mannenkapsels zijn soms onder-titeld met de namen van de kapsels die in de mode zijn: *Rat Congo, Coco Taillé, Down, Boeing 707, Concord, Gentle, Kennedy, Thyson, ...* Verder zien we de instrumenten en producten afgebeeld: kam, schaar, tondeuse, een pot haarcrème, ... De kapsels van de dames zijn veel ingewikkelder en hebben uitgebreide benamingen die nooit op de borden worden bijgeschreven. Wel wordt er soms aangegeven welke technische bewerkingen van het haar er aangeboden worden: *noircir, défrisage, bigoudi, tresses, mèches, ...* Een goede naam van de zaak of een pakkende slogan completeert het bord: *Chez Tanty Honorine, Tressez vos cheveux chez tanty Ablavi, God will provide, Extra O, ...*

Ontstaan jaren '50

De eerste reclameborden zijn waarschijnlijk in de jaren '50 en '60 ontstaan. Daar is vrijwel niets van bekend en niets van overgebleven. De oudste bewaard gebleven borden dateren uit het begin van de jaren '70. De borden zijn meestal niet gedateerd, maar sommige zijn het wel. De schilders van deze nieuwe vorm van beeldende expressie zijn jonge manlijke autodidacten die zich in minieme werkplaatsjes, liefst in het

commerciële centrum van de stad, toeleggen op het schilderen van beletterde borden en reclameborden. Daarnaast maken ze ook schilderijen van overleden ouderen aan de hand van vergeelde pasfotootjes, afbeeldingen van de gelukbrengende Mamy Wata, schilderijen van historische of anekdotische voorvallen, spelborden voor schaken, dammen en jeu-de-six (mens-erger-je-niet), rubber stempels uit oude autobanden, oorkondes en certificaten.

Van de generatie reclameschilders uit de jaren '70 zijn enkele namen bekend en er zijn afbeeldingen van hun werk bewaard gebleven, omdat de borden zijn gefotografeerd of door verzamelaars uit Afrika zijn meegenomen.

- **Middle Art** (Auguste Okoye) uit Nigeria ontwikkelde zich tot een onafhankelijke moderne kunstenaar. Hij emigreerde naar Philadelphia, USA.
- **NRD** (Nikéma Rasmané Dessinateur) uit Opper Volta.
- **B.P.** (Bon Peintre) Konan uit Ivoorkust.
- **Le Dessinateur Samba**, later bekend als Chérie Samba, uit DR Congo.
- **Bikok T. Pierre** uit Kameroen.
- **L.B.N.** (Artisto Lébéné) uit Togo. Deze schilders hebben allemaal een aantal leerlingen en navolgers gehad.

Ateliers

In de jaren '80 en '90 ontstaan er in Kumasi (Ghana) professionele ateliers waar wel een tiental schilders actief is, bijvoorbeeld *Unity Art en City Boys Art Work*.

In de periode 1980 tot 2000 zijn er in de steden van West-Afrika vele tientallen, misschien wel honderden reclameschilders actief. Het meest productief zijn Ivoorkust, Ghana, Togo, Benin, Kameroen en Zaïre (DR Congo). De sterk geïslamiseerde landen als Senegal, Mali, Tsjad leveren weinig schilders. Opvallend is ook de afwezigheid van schilders uit Nigeria. Dat land maakt een versnelde ontwikkeling door en ontwikkelt als eerste de digitale foto-reclame op groot formaat. Dezelfde ontwikkeling heeft inmiddels ook in Ghana het vak van reclameschilder nagenoeg weggevaagd. Een opvallende eigenschap van de reclameschilders is hun mobiliteit. Schilders

Van boven naar beneden, van links naar rechts:
 Kameroen, D. Jean Bosco, triplex 145 x 43 cm, circa 1990
 Togo, Art Amevo, triplex tweezijdig, 88 x 58 cm,
 circa 2010
 Ghana, Kumasi, Simple Art Gee (Osei Wilfinas),
 triplex 86 x 51 cm, circa 1990
 Togo, Anoniem, triplex 74 x 65 cm, circa 2000
 N. Rasmané D. (Nikéma Rasmané Dessinateur),
 tweezijdig, triplex 65 x 35 cm, gesigneerd, gedateerd 1994

die in de grote stad een goede clientèle hebben kunnen opbouwen zijn vrij honkvast. Maar de meeste zijn niet zo succesvol en zijn aangewezen op de cliënten in de kleinere steden en provincieplaatsen waar zij gedurende een korte periode werken om vervolgens verder te trekken. Ghanese schilders zijn werkzaam in de provinciestadjes van Ivoorkust, borden in NRD zijn in Ghana aangetroffen, Bikok uit Kameroen werkte in Gabon toen dat land profiteerde van inkomsten uit de olie-industrie.

Reizende borden

Kappersborden zijn soms vastgenageld aan het bedrijfspandje van de kapper, meer vaak staan de borden los opgesteld tegen de wanden of ze zijn vrijstaand uitgevoerd als sandwichbord. Beginnende kappers hebben helemaal geen bedrijfsruimte. Zij hebben alleen een tafeltje, een spiegel, instrumenten en een bord dat aan een spijker in een boom hangt. En er zijn ambulante kappers, die hebben zelfs geen tafel, maar soms wel een bord. Dergelijke borden zijn voorzien van een handvat of zijn herkenbaar aan typerende slijtsporen midden-boven. Zo werd het bord met de onbegrepen titel *Yafœi* (pag. 63) geschilderd in het Ghanese Kumasi door het atelier Unity Art, maar het werd verkregen van een kapper in het Malinese Timboektoe.

Literatuur

- Floor, R. & Zanten, G. van (2010). *African Signs*. Amsterdam: KIT publishers
- Lerat, J-M. et al. (1986). *Chez bonne idée, images du petit commerce en l'Afrique de l'Ouest*. Paris: Syros Alternatives
- Lerat, J-M. & Seisser, J. (1992). *Ici bon coiffeur*. Paris: Syros Alternatives
- Längsfeld, W. (1979). *Schilder Maler, Entstehung und Wandel neuer Bildformen in Westafrika* In: U. Echard, (1979). *Moderne Kunst aus Afrika*. Ausst.-Kat., Staatlich Kunsthalle, Berlin p.107-124
- Wendl, T. (2002). *Afrikanische Reklamekunst*. Wuppertal: Hammer Verlag

Esger Duintjer is gepensioneerd architect. Hij werkte o.a. voor VN in Afrika. Hij verzamelde Akan goudgewichten en heeft een grote collectie kappersborden.